

זכויות מיעוט

אהבת הגר וההגנה עליו מודגשת בתורה שוב ושוב: "וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות כג, ט); "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדָנִים, הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד, עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה. וְאַהֲבֵתֶם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (דברים י, יז-יט). ועוד ועוד. חז"ל בדרקו ומצאו כי התורה מצווה עלינו רק פעם אחת לאהוב את רַעְנוּ, אך שלושים ושש פעמים, לא פחות, לאהוב את הגר.¹

מיהם הגרים בתורה? מן הכתוב מובן בכירור שהכוונה לאנשים שאינם מבני ישראל. מי בדיוק? ייתכן שהכוונה לצאצאי תושביה הקודמים של ארץ כנען. ייתכן שהמונח מציין את אנשי הערב־רב שיצאו ממצרים עם בני ישראל. וייתכן שהמדובר בזרים שבאו לארץ והם מחפשים בה מקלט או פרנסה. בכל מקרה, התורה מייחסת חשיבות עצומה לכך שבני ישראל ינהגו יפה בגרים. הם אמורים ללמוד זאת כלקח מחוויית הגלות והשעבוד שלהם במצרים. הם היו זרים. הם היו משועבדים. על כן הם ידעו "את נפש הגר".

חז"ל השתמשו במונח גר בשני אופנים. ישנו גר הצדק; מי שהמיר את דתו ליהדות וקיבל על עצמו עול תורה ומצוות; כיום,

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

כידוע, אנו משתמשים במילה גר במובן זה. וישנו "גר תושב", מי שגר בארץ ישראל ולא אימץ את דת ישראל. מונח זה נטבע בעקבות הביטוי המופיע בפרשת בהר "גר ותושב". הפרשה מציינת ברמיזה את זכויותיו של אדם כזה: "וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ, וְהִחְזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחַי עִמָּךְ" (ויקרא כה, לה): אם אחד מבני ישראל מתרושש, יש לתמוך בו כאילו היה גר תושב. משמע מכאן שקיימת חובה לקיים את הגר התושב, להחזיקו. יש לו זכות לא רק לגור בארץ הקודש, אלא גם ליטול חלק בהטבות הרווחה הקיימות בה. זכרו שזהו דין קדום, דין מן התורה, שהיה קיים הרבה לפני שחז"ל ניסחו את עיקרון "דרכי שלום" ודומיו המחייב לתת צדקה לגויים ולגלות אכפתיות כלפיהם.

לא כל נוכרי החי בארץ זכאי למעמד גר תושב. מי זכאי לו? במסכת עבודה זרה בגמרא מופיעה מחלוקת תנאים ובה שלוש דעות. לדעת רבי מאיר, מי שאינו עובד אלילים. לדעת חכמים, מי שמקיים את שבע מצוות בני נוח. ואילו לדעתם של "אחרים" הרף גבוה מאוד: מי שמקיים את כל מצוות התורה לבד מאחת – אוכל בשר שלא משחיטה כשרה.² ההלכה נקבעה כחכמים. גר תושב הוא אם כן לא־יהודי הגר בארץ ישראל וקיבל על עצמו את שבע מצוות בני נוח המחייבות על פי התורה את כל בני האדם – איסורי רצח, עבודה זרה גילוי עריות, אכילת אבר מן החי, גזל וקללת אלוהים, והחובה לקיים דין ומשפט.

דיני גר תושב הם אם כן מן הצורות העתיקות ביותר של מערכת זכויות מיעוטים המוכרות לנו. לדעת הרמב"ם, כשעם ישראל יושב בארצו חובה עליו להקים בתי דין לגרים התושבים, שיאפשרו להם ליישב סכסוכים פנימיים וסכסוכים עם יהודים על פי שבע מצוות בני נוח.³ ההבדל ביניהם לבין תקנות חכמים של "דרכי שלום" הוא שהאחרונות חלות על כל שאיננו־יהודי,

לא רק על מי שקיבל על עצמו את מצוות בני נוח. הן נוצרו בתקופה שהיהודים היו בה מיעוט בסביבה שאינה יהודית ואף אינה מונותאיסטית. "דרכי שלום" הן במהותן תקנות פרגמטיות שנועדו לבסס את מה שהיינו מכנים היום יחסים בין-קהילתיים תקינים ואזרחות פעילה בחברה רב-אתנית ורב-תרבותית. דיני גר תושב נמצאים ברובד עמוק יותר. הם מבוססים לא על פרגמטיות אלא על עיקרון דתי. לפי התורה, כדי לקבל זכויות אזרח בחברה יהודית בארץ יהודית, אין צורך להיות יהודי; צריך רק להיות מוסרי.

יש בתנ"ך סיפור המתאר זאת בעוצמה רבה: סיפור דוד ובת-שבע. אוריה החתי, בעלה של בת-שבע, היה גר תושב. כזכור, המלך דוד שלח לקרוא לאוריה משדה המערכה לירושלים, כביכול כדי שידווח לו על המצב בחזית, אך לאמתו של דבר כדי שיפקוד את בת-שבע שהרתה, כדי שלא ייוודע שהאב הוא דוד. אלא שאוריה סירב לשתף פעולה, ונשאר לישון בפתח ארמון המלך.

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְדָוִד לְאָמֹר, "לֹא יָרַד אֲוִרְיָה אֶל בֵּיתוֹ". וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אֲוִרְיָה, "הֲלוֹא מְדַרְגָּךְ אַתָּה בָּא, מִדּוֹעַ לֹא יֵרְדָּךְ אֶל בֵּיתְךָ?" וַיֹּאמֶר אֲוִרְיָה אֶל דָּוִד, "הָאֲרוֹן וַיִּשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה יֹשְׁבִים בְּסֻכּוֹת, וְאֲדֹנָי יוֹאֵב וְעַבְדֵי אֲדֹנָי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֲנִים – וְאֲנִי אָבּוֹא אֶל בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם אִשְׁתִּי? חֵיךָ וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם אֲעֲשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה!" (שמואל ב' יא, י-יא)

נאמנותו המוחלטת של אוריה לעם ישראל, אף כי הוא עצמו אינו חלק ממנו, מונגדת להתנהגותו של דוד מלך ישראל שבמקום לצאת בראש חייליו נשאר בירושלים והעסיק עצמו בניאוף.

העובדה שהתנ"ך מסוגל לספר לנו סיפור שבו גר תושב הוא גיבור מוסר, ואילו גדול מלכי ישראל עושה עוול, מלמדת הרבה על מוסר היהדות.

זכויות מיעוט הן המבחן הטוב ביותר לחברה חופשית וצודקת. מאז ימי משה הן מעמודי התווך של החזון המדיני-חברתי של התורה. חיוני הוא אפוא שנתייחס לעניין ברצינות גם בימינו.

1. בבלי, בבא מציעא נט ע"ב.
2. בבלי, עבודה זרה סד ע"ב.
3. משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמותיהם י, יא.

